

12. Kent R.D. *Intelligibility in speech disorders: theory, measurement, and management*. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1992. – 365 c.
13. Kenworthy J. *Intelligibility* // Kenworthy J. *Teaching English Pronunciation*. – London: Longman, 1996. – С. 117-130.
14. Nelson C. *Intelligibility and world Englishes in the classroom* // *World Englishes*. – 1995. – № 14. – С. 273-279.
15. Sabine P.E. *Acoustics and Architecture*. – New York: Read Books, 2007. – 340 c.
16. Smith L.E. *Spread of English and Issues of Intelligibility* // Kachru B.B. *The Other Tongue: English Across Cultures*. – Illinois: University of Illinois Press, 1992. – С. 75-90.
17. Smith L.E., Nelson C.L. *World Englishes and Issues of Intelligibility* // Kachru B.B., Kachru Y., Nelson C.L. *The Handbook of World Englishes*. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2009. – С. 428-446.
18. Walker R. *Pronunciation for International Intelligibility* // *English Teaching Professional*. – 2001. – № 21. – С. 10-14.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анна Кириченко – викладач кафедри іноземних мов Державної льотної академії України.

Наукові інтереси: проблеми дослідження міжнародного англомовного авіаційного дискурсу.

ФОРМУВАННЯ ПРИБЛИЗНОСТІ ІНДИВІДОМ У ВИСЛОВЛЮВАННІ

Ганна КІРСАНОВА (Запоріжжя, Україна)

У статті розглянутий процес формування приблизності індивідом у висловлюванні, проаналізовані когнітивні механізми цього процесу, описані засоби актуалізації приблизності.

In this article the process of individual approximate formation is investigated. Cognitive devices of this process are analyzed. The means of approximate actualization are described.

На початку ХХІ ст. набуло актуальності комплексне дослідження мови. Зміна парадигм у лінгвістиці так чи інакше залишила слід у науці про мову, змушуючи напрямки впливати один на одного. Новий підхід у лінгвістиці – когнітивно-дискурсивний – увібрав у себе попередні етапи мовознавства. Новий термінологічний апарат і нова позиція когнітивно-дискурсивної лінгвістики до кожного окремого питання робить більший акцент на ментальних процесах людини. Звертаючи увагу лінгвістів на теорію категоризації та концептуалізації людського досвіду, вона не залишає осторонь теорію мовленнєвої діяльності й теорію висловлювання, що безумовно входять також до компетенції комунікативної та психолінгвістики.

Формування висловлювання індивідом завжди вивчалось на матеріалі праць психолінгвістів. Деякі філософські засади цього питання розвинені з праць В. фон Гумбольдта, О.О. Потебні [4; 11]. Особлива увага при вивченні цього питання зверталась на праці російських психологів Л.С. Виготського, О.Р. Лурії, О.О. Леонт'єва [3; 7; 8], що детально роз'яснили психічні процеси породження та сприйняття мовлення. Але нова наукова парадигма лінгвістики, в руслі якої ведеться наше дослідження категорії приблизності, вимагає нового опису та аналізу мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Тому у нашому дослідженні ми також використовували актуальні наукові міркування відомих учених-когнітивістів О.С. Кубрякової, В.А. Звегинцева, О.В. Падучевої [5; 10; 15] та ін. Вивчення формування приблизності у висловлюванні набуває своєї актуальності в рамках когнітивно-дискурсивного підходу у лінгвістиці, що дає змогу показати, як протікають когнітивні процеси свідомості у мовних формах.

Приблизність є універсальною властивістю кожної мови. Пошуками приблизності в англійських оцінних реченнях займалися Ю.Є. Сорокін, О.М. Вольф та Н.Д. Арутюнова [1; 2; 13]. Але ними не була розкрита роль когнітивних механізмів формування приблизності індивідом у висловлюванні. Цей бік питання недостатньо висвітлений й у вітчизняній науковій літературі. Тому набуває актуальності подальше дослідження нами категорії приблизності у когнітивно-дискурсивному аспекті.

Мета даної статті полягає у з'ясуванні послідовності процесу формування приблизності у висловлюванні. З цією ціллю необхідно: по-перше, прослідити роль когнітивних механізмів при побудові висловлювання; по-друге, проаналізувати процес вербалізації приблизного висловлювання; по-третє, з'ясувати мовні засоби вираження приблизного висловлювання.

Спочатку звернемось до деяких основ нашого дослідження. „Психіка – це системна якість високоорганізованої матерії, що полягає в активному відображенні суб'єктом об'єктивного світу, в побудові ним невідчужуваної від нього картини світу та саморегуляції на цій основі своєї поведінки і діяльності” [12: 324]. У такому випадку картина світу індивіда

базуватиметься на результатах власних когнітивних (психічних) процесів. Ці процеси є невід'ємною біологічною властивістю кожної здорової людини. Вони впливають на породження та сприйняття мовлення, котре саме по собі теж є когнітивним процесом. Крім того мовлення є ще й діяльністю, що нам яскраво доводять прибічники теорії мовленнєвої діяльності. Які ж ще існують когнітивні процеси свідомості людини? Це й сприйняття, й увага, пам'ять, мислення, творчість та ін. „Когнітивний (пізнавальний) процес являє собою вид поведінки тварин і людини, в основі якого знаходиться не умовно-рефлекторна відповідь на вплив зовнішніх стимулів, а формування внутрішніх (мисленнєвих) уявлень про події та зв'язки між ними” [12: 231]. Зазначимо, що усі когнітивні процеси людини мають бути свідомими, тобто інтенціональними. З цього випливає, що когнітивні процеси мають бути виражені засобами мови. При цьому всі механізми праці людської свідомості є несвідомими, бо вони таким чином є біологічно обумовленими. До таких механізмів І.П. Меркулов відносить: рецепції, фільтрації, інтерпретацію інформації та інші [9].

Багато учених по-різному виділяють види мислення. М.П. Кочерган розрізняє три типи мислення: чуттєво-образне, технічне і поняттєве. „Тільки поняттєвий тип мислення протікає в мовних формах” [6: 187]. Поняттєвий тип мислення є тим вищим психічним процесом, на який ми звертаємо увагу в нашій роботі. Саме на основі цього мислення відбувається вербалізація будь-якої категорії. При вивченні процесу формування приблизності у висловлюванні стає необхідним прослідити, яким чином проходить вербалізація цієї категорії у процесі мислення.

Взагалі, до породження висловлювання повинні пройти певні когнітивні стадії, без яких неможливо подальше правильне мовлення. Ф.С. Бацевич виділяє наступні етапи процесу вербалізації висловлювання: превербальний (підетапи – інтенціональний та внутрішнє мовлення) та вербальний (підетапи – пропозиціоналізація, побудова поверхневої структури і заміни) [14]. Власне категоризація, під якою Ф.С. Бацевич розуміє „когнітивну операцію підведення виділених на етапі розчленування початкового задуму аспектів під певні абстрактні типи ситуацій” [14: 33], відіграє суттєву роль у превербальному етапі вербалізації висловлювання. На нашу думку, на даному етапі використовуються усі три функції висловлювання: номінація, предикація, локація. Цей етап формування висловлювання полягає не тільки у доборі відповідних частин мови, а також у виборі корелятивних зв'язків між ними. Таким чином, мовець нібито розраховує кількість таких зв'язків та їх обумовленість. Яскравим прикладом формування приблизності у висловлюванні є явище хезитації у мовленні, що пов'язано з пошуком відповідної номінації з обмеженої зони можливостей. Це пояснюється тим, що „у мовах світу одні й тіж самі засоби часто обслуговують і приблизну номінацію і препаративну підстановку” [16: 438]. „Мовець не просто відкладає правильну номінацію, а відмовляється від пошуку правильної номінації після невдалих спроб або просто сигналізує, що відповідної номінації „під рукою” немає, а слухач повинен спробувати самостійно відновити потрібний фрагмент смислу з контексту” [16: 439]. Після спричиненої паузи в мовленні звичайно знаходиться *подібна* номінація, що перетворює висловлювання з хезитацією на приблизне.

У сучасній англійській мові для явища хезитації використовуються такі лексеми, як *sort of*, *kind of*, *like*, *not like* та інші у випадках, коли мовець не може добрати відповідних найменувань. Наприклад, *Of course war's terrible, and all that sort of thing* (W. S. Maugham, 'The moon and sixpence', ch. 58). Хезитація зникає з приблизного висловлювання, коли навмисне неточне найменування спричинює явище приблизності. При виборі таких засобів вираження приблизності в тексті не завжди існують справжні паузи, що свідчить про швидкий процес мислення індивіда і відсутність необхідності більш точного найменування. Наприклад, *I received the impression of a life which was a bitter struggle against every sort of difficulty; but I realised that much which would have seemed horrible to most people did not in the least affect him* (W. S. Maugham, 'The moon and sixpence', ch. 21). Дуже часто автори художніх творів використовують метафору для приблизного найменування. Тобто вони не вагаються у доборі альтернативних засобів, а проводять певне порівняння з іншим об'єктом. Наприклад, *There was just that shadowiness about them which you find in people whose lives are part of the social organism, so that they exist in it and by it only. They are like cells in the body, essential, but,*

so long as they remain healthy, engulfed in the momentous whole (W. S. Maugham, 'The moon and sixpence', ch. 8). Мовець може уживати засоби приблизності з метою передачі емоційного стану інших людей. Наприклад, *I imagine that a pickpocket, proud of his light fingers, must feel a sort of indignation with the careless woman who leaves in a cab a vanity-bag with all her jewels in it* (W. S. Maugham, 'The moon and sixpence', ch. 18). А іноді автор тексту звертається до приблизності, щоб прозвести на сприймача повідомлення підсилювальний емотивний ефект. Наприклад, *From the hat the eyes of the robust anarchist wandered to the displaced table, gazed at the broken dish for a time, received a kind of optical shock from observing a white gleam under the imperfectly closed eyelids of the man on the couch* (J. Conrad, 'A secret agent', ch. 12). Але трапляються випадки, коли мовець навмисно обирає засоби вираження приблизності, щоб зробити своє мовлення більш лаконічним, уникнути повторів, тавтології, або таким чином виказати зневагу до предмету обговорення. Наприклад, *"There wasn't any need to insult her that I can see," I said. "After all, it was rather a compliment she was paying you." "That sort of thing makes me sick," he said roughly* (W. S. Maugham, 'The moon and sixpence', ch. 13).

Формування приблизності у висловлюванні може відбуватися також на основі інших лексичних засобів. Практика доводить, що на якому б мовному рівні не вивчалась приблизність, на кожний наступний рівень мовної системи будуть впливати нижчі рівні, в більш істотній мірі попередні. Отже, сукупність висловлювань утворюють дискурс. Це нове поняття в сучасній лінгвістиці, що характеризує собою набір усіх мовних та позамовних засобів, що виникають під час розмови або у ході письмової комунікації. Дискурс є максимальною одиницею мови, у якому зосереджуються усі засоби її втілення від фонемних до синтаксичних.

У ході дослідження ми з'ясували чинники, що грають роль під час формування приблизності індивідом у висловлюванні. Якщо взяти до уваги хід мислення індивіда і результати категоризації ним дійсності, тобто підведення якогось об'єкта чи явища під певну категорію, то приходимо до висновку, що категорія приблизності має своє вираження передусім у нечітко сформульованих фразах, деяких паузах у мовленні, підборі лексичних одиниць з семою «приблизність». І це, на нашу думку, пояснюється як фізіологічними процесами мозоку людини (як окрема тема для подальшого вивчення у нейролінгвістиці), так і цілеспрямованими проявами мовлення індивіда.

Намітемо декілька пріоритетних напрямків дослідження категорії приблизності. Ними можуть бути подальше виявлення різнорівневих лінгвістичних засобів репрезентації категорії приблизності в дискурсі, визначення головних та факультативних параметрів представлення приблизних ситуацій в дискурсах різних типів, виявлення специфіки прояву категорії приблизності в діалогічному мовленні, дослідження відносин категорії приблизності з категорією емотивності, оцінки та інших категорій, виявлення універсального та специфічного у приблизних ситуаціях у текстах певних типів, розробка комплексного дослідницького методу вивчення категорії приблизності в дискурсі.

Наше дослідження може відігравати важливу роль при написанні дипломних, магістерських, науково-дослідних робіт з когнітивної лінгвістики, а також використовуватися у читанні лекцій з цієї дисципліни. Подальший напрямок вивчення цієї проблеми може знайти своє відображення у дослідженні інших питань категорії приблизності в комунікативній та психолінгвістиці.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Арутюнова Н. Д. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Вольф Е. М. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
3. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Выготский Л. С. – М., 1960. – 500 с.
4. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Гумбольдт В. фон. – М.: Наука, 1984. – 397 с.
5. Звегинцев В. А. Предложение и его отношение к языку и речи / Звегинцев В. А. – М.: Изд-во МГУ, 1976. – 307 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. [для студ. філ. спец. вищ. навч. закл.] / Кочерган М. П. – К.: ВЦ "Академія", 2006. – 464 с.
7. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / Леонтьев А. А. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
8. Лурия А. Р. Язык и сознание / Лурия А. Р. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – 319 с.
9. Меркулов И. П. Когнитивные способности / Меркулов И. П. – М.: ИФ РАН-ГУГН, 2005. – 182 с.
10. Падучева Е. В. Высказывание и его соотношение с действительностью: референциальные аспекты семантики местоимений / Падучева Е. В. – М.: Наука, 1985. – 272 с.
11. Потебня А. А. Мысль и язык / Потебня А. А. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с.

12. Психология : словарь / [ред. А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
13. Сорокин Ю. Е. Синтаксические конструкции приблизительной оценки в современном английском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. фил. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Ю. Е. Сорокин. – М., 1988. – 16 с.
14. Бацевич Ф. С. Когнітивне і лінгвальне в процесах вербалізації (на матеріалі аномальних висловлень) / Ф. С. Бацевич // Мовознавство. – 1997. – № 6. – С. 30–36.
15. Кубрякова Е. С. О номинативном компоненте речевой деятельности / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1984. – № 4. – С. 13–22.
16. Подлеская В. И. О лексических маркерах гезитации в спонтанной речи: уроки армянского / В. И. Подлеская, В.Г. Хуршудян // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. Труды межд. конф. „Диалог 2006” (Бекасово, 31 мая – 4 июня 2006 г.). – 2006. – № 4. – С. 429–439.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ганна Кірсанова – аспірант кафедри англійської філології Запорізького національного університету.
Наукові інтереси: лінгвокогнітивістика, дискурсологія.

АКЦЕНТНА ФУНКЦІЯ ЗАПЕРЕЧНОГО ПОВТОРУ В ТЕКСТАХ НОВИН АМЕРИКАНСЬКИХ ГАЗЕТ

Ганна КРИШТАЛЮК (Кам'янець-Подільський, Україна)

У статті розглядаються когнітивні особливості функціонування заперечення як засобу акцентування компонентів подій на різних етапах розгортання текстів американських газетних новин. Досліджено, що акцентування складників подій досягається одноразовим або багаторазовим повтором заперечень.

This article focuses on negation as a means of accentuating the aspects of events at different stages of American news text development. It is investigated that accentuating of event components is achieved through non-recurring or recurring repetition of negative units.

Заперечення бере участь у передачі інформації й висвітленні основних її моментів [4: 25; 11: 234; 14: 994]. Інформативна функція заперечення розглядалася в межах комунікативно-синтаксичного [17: 765-766], структурно-семантичного [13: 114, 117] й прагматичного підходів [16; 17]. Однак, нерозкритими залишаються когнітивні чинники представлення запереченнями аспектів подій на різних етапах розгортання текстів, що визначає **актуальність** цієї статті. Її **метою** є дослідження лінгвокогнітивних особливостей функціонування заперечного повтору як засобу акцентування компонентів подій у текстах американських газетних новин. Зміст тексту новин поступово розподіляється між заголовком, вступом, блоками головної події, фонових подій і коментарів, які містять висловлювання очевидців [2: 256-257]. Призначення газетних новин інформувати про те, що відбувається в різних сферах життя людини [3: 10-11], визначає реалізацію запереченнями функції акцентування компонентів подій у текстах цього жанру.

Акцентування – це композиційно-сміслова функція заперечень, що полягає в наголошенні ними у вступі, блоках головної події та коментарів на значущих аспектах події, представленої в заголовку, для формування закладеного в тексті бачення її адресатом. Реалізація запереченнями функції акцентування спирається на прийом висунення (foregrounding), що полягає в розміщенні на передньому плані важливої за значимістю мовної форми, яка виступає пошуковим стимулом або “ключем” у процесах мовної обробки інформації [8: 21]. Втілення запереченнями прийому висунення особливо актуально для газетних новин, оскільки для збереження інформативності структура тексту повинна виводитися зі стану автоматизму [9: 95]. Заперечні одиниці акцентують компоненти подій, втілюючи такий тип висунення як повтор [1: 24; 5: 9; 9: 195], який є ефективним засобом привернення уваги адресата до представленої в газетному тексті події [6: 17; 12: 11] та її запам'ятовування [10: 131].

Заперечний повтор полягає у вживанні виявлених у заголовку заперечень один або більше разів у блоках тексту новин, що забезпечує висунення одиниць на позначення окремих аспектів повідомлення з метою їх акцентування. Функціонування заперечного повтору як засобу акцентування компонентів подій базується на взаємодії образ-схем, – елементарних ментальних структур сенсомоторного походження [15: xiv], які визначають не лише значення заперечень [7: 124], але й композиційно-сміслову структуру текстів, оскільки забезпечують смислову зв'язність і моделювання подій [15: 41; 20: 28]. У текстах новин